

İZMİR/SEFERİHİSAR HEREKE (DÜZCE) KÖYÜ MEDRESESİ

Yekta DEMİRALP*

Özet

Eski adıyla Hereke Köyü'nde bulunan bir yapı grubu, L şekilli plan şemasına sahip bir medrese, medresenin batısında kareye yakın dikdörtgen bir avlu ve avlunun güneyinde tek minareli bir camiden oluşmaktadır. Medrese yapı kütlelerinin kuzeybatı köşesine bitişik inşa edilmiş “giriş” birimi, dışa taşkın bir eyvan biçimindedir. Yapıdaki bütün kemerler ve kubbeler tuğla ile inşa edilmiştir. Giriş eyvanı ekseninin doğusunda yer alan medrese, dokuz hücreden oluşmaktadır. Hücrelerin önünde 7 birimli revak yer almaktadır. Kare planlı öğrenci hücreleri muhtelif boyutlarda nişlere ve birer ocağa sahiptir. İnşa kitabesi ve vakfiyesi bulunmayan bu medreseye özel olarak bir dersane mekanı inşa edilmemiş olduğu, dersane mekanı olarak camiden yararlanıldığı anlaşılmaktadır. Bu mantıktan hareketle, medrese inşaatının planlandığı tarihte caminin mevcut olduğu düşünülmektedir. Caminin harim girişi üzerindeki mermer kitabe levhasında Ebcad hesabıyla verilen inşa tarihi H 894 / M 1489 yılıdır. Dolayısıyla medresenin, 15. yüzyıl sonları ile 16. yüzyılın başlarında inşa edilmiş olabileceği söylenebilir. Çalışmamızda, mimari özellikleriyle tanıttığımız ve bugün harap durumda olan medrese yapısının olası restorasyonu konusunda çeşitli öneriler sunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: medrese, Osmanlı mimarisi, erken Osmanlı, İzmir

MADRASAH OF HEREKE (DÜZCE) VILLAGE IN İZMİR/SEFERİHİSAR

Abstract

There is a remarkable building group consist of a madrasah in L shaped plan, a courtyard in rectangular plan nearly square shaped on the west side of the madrasah and a mosque with one minaret, in the town of Seferihisar in İzmir, in the old village named Hereke. The main entrance which adjoined northwest corner is an *iwān* protruded outwardly. There is a 7-unit portico in front of the nine-celled madrasah. All the arches and domes in the madrasah were built with bricks. Square-planned student cells have niches and fireplaces in various sizes. The madrasah does not have built inscription and foundation records. It is understood that a private schoolroom was not constructed for the madrasah, and the mosque was used as a lesson place. It can be thought that the mosque was already exist when the madrasa construction was planned. The construction date given as “Ebcad” coding on the marble inscription on the entrance of the mosque’s prayer hall is A.H. 894 / A.D. 1489. Therefore, it can be said that the madrasah was built between the end of the 15th c. and the beginning of the 16th c. In this study, various suggestions are presented for a possible restoration of the madrasa structure which is introduced with its architectural features and which is in ruins today.

Keywords: madrasah, ottoman architecture, early ottoman, Smyrna

* Yrd. Doç. Dr., Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, İzmir, Türkiye.
E-mail: yekta.demiralp@ege.edu.tr

Eski adıyla Hereke, yeni adıyla Düzce Köyü, İzmir-Seferihisar karayolu üzerinde, Seferihisar'ın yaklaşık 5 km kuzeybatısındadır. Medresenin yaklaşık 200 metre güneydoğusunda, günümüzde ahır olarak kullanılan, yıkılma tehlikesiyle karşıkarşıya bir hamam vardır.¹

Yapı, “L” şekilli plan şemasına sahip bir medrese, medresenin batısında kareye yakın dikdörtgen bir avlu ve avlunun güneyinde tek minareli bir camiden oluşmaktadır. Kuzey cephe üzerinde yer alan giriş, medresenin kısa kolunun kuzeybatı köşesine bitişik, dışa taşkın bir eyvan biçimindedir.

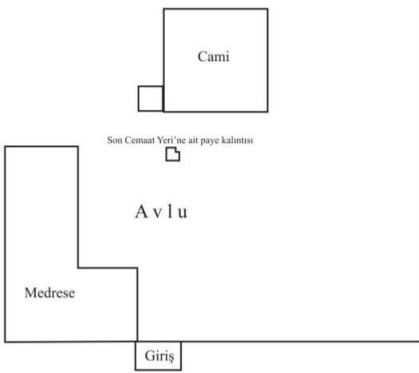
Duvarları kırma taşlarla inşa edilmiş olan yapıda, düzensiz olarak kırma taşlar arasına serpiştirilmiş tuğla ve devşirme mermer parçalar dikkat çekmektedir. Yapıdaki bütün kemerler ve kubbeler tuğla ile inşa edilmiştir.

Medrese ile caminin ortaklaşa kullandığı avluya, yukarıda sözü edilen eyvan şekilli giriş mekanından ulaşılmaktadır. Medresenin kuzeybatı köşesine yerleştirilen beşik tonozlu giriş eyvanının doğu duvarı ile tonozu büyük oranda yıkılmış; eyvanın dip duvarı ortasına yerleştirilen giriş açıklığının kemeri de bugüne ulaşmamıştır. (Fot. 2, 3) Giriş eyvanının güneydoğu köşesi ile medresenin kuzeybatı köşesi arasında yer alan bitişme çizgisi, giriş mekanı ile medresenin farklı tarihlerde inşa edilmiş olabileceğini düşündürmektedir. Aynı şekilde, eyvan ile eyvan dip duvarı arasında da bir bitişme çizgisi izlenebilmektedir.

Kareye yakın dikdörtgen şekilli avlunun güney kanadı üzerinde yer alan cami, eski caminin kalıntıları üzerine yeniden inşa edilmiştir. (Şek. 1, Fot. 4) Cami girişinin doğu kesiminde ve cami duvarına yaklaşık 3 m uzaklıkta bir paye dikkat çekmektedir. (Fot. 5) “L” şekilli paye, 1 sıra taş ve 2 sıra tuğlanın dönüşümlü olarak kullanıldığı alması tekniğiyle inşa edilmiştir. Kalan izlerden, payenin güney kolunun kuzey-güney yönlü, batı kolunun ise doğu-batı yönlü birer kemeri taşıdığı anlaşılmaktadır. Söz konusu paye, burada yer alan ve günümüzdeki şekliyle sonradan inşa edilen caminin son cemaat yeri örtüsünü taşıyan payelerden biri olmalıdır. Bugünkü zemin üzerinde diğer payelere ait herhangi bir iz yoktur.

Cami ile giriş eyvanı ekseninin doğusunda, “L” şekilli bir plan şemasına sahip medrese yer almaktadır. (Şek. 2) Toplam dokuz hücreden oluşan medresenin, kuzey-güney yönlü uzun kenarı üzerinde 5, doğu-batı yönlü kısa kenarı üzerinde 3, her iki kolun birleştiği köşede ise 1 hücre vardır. Hücrelerin önünde yer alan 7 birimli revak, uzun kenar üzerinde 4, kısa kenar üzerinde ise 2 kemer gözüyle avluya açılmaktadır. (Fot. 6, 7) Medrese hücreleri ve revakın her bir birimi, geçişi pandantiflerle sağlanmış birer kubbeyle örtülüdür. Plan üzerinde (Bk. Şek. 2) 2 ve 9 numarayla işaretlenmiş olan hücrelerin önündeki

1 Yapı, “Erken Dönem Osmanlı Medreseleri (1300-1500)” adlı kitapta tarafımdan kısaca tanıtılmıştır. (Bk. Demiralp, 1999, 185.) Herhangi bir yayına konu olmayan hamam ise çeşitli öğrenci tezlerinde ele alınmıştır. (Bk. Tümöz, 1987; Kılıççı, 1992.)

Şek. 1: Vaziyet Planı (Yerleşim krokisi).

Fot. 1: Cami ve Medresenin batıdan görünüşü.

Fot. 2: Giriş eyvanı.

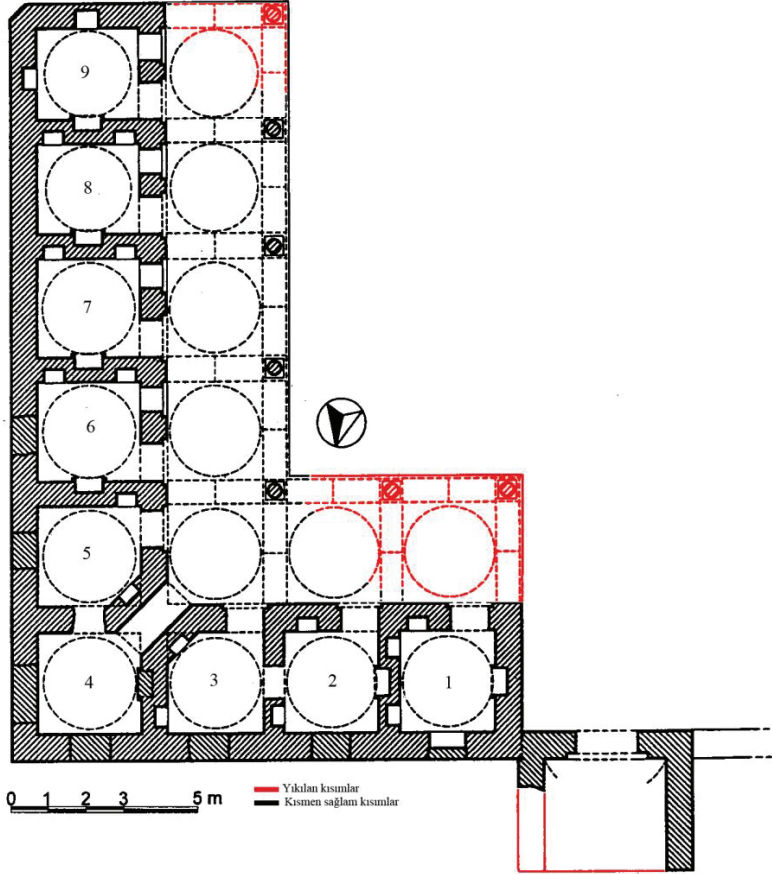
Fot. 3: Giriş eyvanı ve giriş açıklığı.

Fot. 4: Cami.

Fot. 5: Paye kalıntısı.

Şek. 2: Düzce (Hereke) Köyü Medresesi. Plan.

revak kubbeleri büyük oranda; 1 numarayla işaretlenmiş olan hücrenin önündeki kubbe ise tamamen yıkılmıştır. (Fot. 8, 9) 1 ve 2 numaralı hücrelerin önünde yer alan kubbelere ait yıkıntılar, avlunun bu kesiminde halen görülebilmektedir. (Fot. 10)

Revak örtüsü, hücre duvarları ile avluya bakan kesimdeki mermer sütunlar tarafından taşınmaktadır. Zeminden yaklaşık 10 cm yükseklikte taş kaplama bir platform üzerine yerleştirilen taşıyıcılar, bir altlık, bir gövde, bir başlık ve bir yastıktan oluşmaktadır. Yastık üzerine oturan kemerler tamamen tuğladandır ve birbirlerine ahşap birer gergiyle bağlanmıştır. (Fot. 11, 12)

Fot. 6: Medresenin doğu kanadı.

Fot. 7: Medresenin güneyden kuzeye doğru görünüşü.

Fot. 8: Uzun kanadın doğu ucunda kısmen yıkılmış kubbe.

Fot. 9: Kısa kanat üzerindeki yıkılmış kubbeler.

Fot. 10: Kısa kanat revakına ait mimari parçalar.

Fot. 11 ve 12: Mermer sütunlar.

Medresedeki toplam dokuz hücreden, altısının dışarıya açılan birer penceresi vardır. Plan üzerinde 1, 2, 3 numarayla işaretlenmiş olan hücrelerin kuzey cepheye; 4, 5 ve 6 numaralı hücrelerin doğu cepheye açılan birer penceresi bulunmaktadır. (Fot. 13, 14, 15, 16, 17) Köşede yer alan 4 numaralı hücrenin doğu cephesi üzerinde, diğer pencerelerin bulunduğu kısımlardaki gibi sonradan yapılmış bir dolgu dikkati çekmektedir ancak pencereye ait olabilecek kemer ya da söve gibi bir iz görülememektedir. (Fot. 18) Bu dönemde inşa edilmiş İnegöl İshak Paşa Medresesi (1481), İstanbul Davud Paşa (1485) ve Atik Ali Paşa Medresesi'nde (1496-97) olduğu gibi, köşe hücrelerinin dışa bakan iki duvarına da pencere yerleştirildiği örneklerle rastlanmakla birlikte, bu kısımdaki dolgunun dikkatlice kaldırılması sonucunda pencerenin olup olmadığı anlaşılabilir.

7, 8 ve 9 numaralı hücrelerin dışarıya açılan pencereleri yoktur. Bu üç hücre, revaka açılan pencereler aracılığıyla aydınlanmaktadır. Yalnızca 6 numaralı hücrenin hem dışarıya hem de revaka açılan birer penceresi bulunmaktadır. Yapıdaki pencerelerin tamamı tuğla kemerlidir. Dışarıya açılan pencereler yakın zamanda kırma taşlarla örülerek kapatılmıştır.

Fot. 13: Kuzey duvarı üzerindeki pencere izleri.

Fot. 14: Doğu duvarı üzerindeki pencere izleri.

Fot. 15: 5 numaralı mekanın penceresi.

Fot. 16: 1 numaralı mekanın penceresi.

Fot. 17: 1 numaralı mekanın penceresi. (Mekan içinden görüntüsü)

Fot. 18: 4 numaralı mekanın kuzey duvarındaki pencere ve doğu duvarı üzerindeki dolgu.

Kare planlı öğrenci hücreleri muhtelif sayılarda ve muhtelif boyutlarda nişlere ve birer ocağa sahiptir. (Fot. 19, 20) Niş ve ocaklardan bazıları, sonraki bir dönemde kırma taşlarla örülerek kapatılmıştır. Doğu kanattaki ocaklar kuzey duvarı üzerinde, kuzeydoğu köşedeki dahil olmak üzere kuzey kanattaki ocaklar ise batı duvarı üzerinde yer almaktadır. Ocak ve nişlerin kemerleri, kemer üzengi noktasından itibaren tuğla ile örülmüştür. Ocaklara ait bacalardan hiçbiri günümüze ulaşamamıştır. Mekanlardaki nişlerin konum ve sayıları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Hücre No	Niş Sayısı	Konumu				
		Doğu	Güney	Batı	Kuzey	Diğer
1	3	2	-	1	-	-
2	2	1	-	1	-	-
3	2	1	-	-	-	kuzeydoğu köşe 1
4	-	-	-	-	-	-
5	2	-	1	-	-	güneybatı köşe 1
6	2	-	2	-	-	-
7	2	-	2	-	-	-
8	2	-	2	-	-	-
9	2	1	1	-	-	-

Fot. 19 ve 20: 9 numaralı mekandaki niş ve ocak.

Tarihlendirme

Medresenin inşa kitabesi ve vakfiyesi yoktur. Bugünkü caminin harim girişi üzerinde iki adet mermer kitabe levhası yer almaktadır. (Fot. 21) Üstteki levhada “İhlas Suresi” yazılıdır; alttaki levhada ise caminin “*Kasım ibn Yusuf ibn Evren*” tarafından inşa ettirildiği belirtilmiş ve inşa tarihi olarak, *Ebcad* hesabıyla H 894 (M 1489) yılı verilmiştir.²

Fot. 21: Cami girişi üzerindeki kitabe.

Erken Osmanlı Dönemi medreseleri, Selçuklu Dönemi örnekleriyle karşılaştırıldığında bazı mimari unsurlarının küçük değişikliklere uğradığı söylenebilir.³ Anadolu’da, Erken Osmanlı Dönemi’nde inşa edilmiş, öğrenci hücrelerinin avlunun iki kenarına yerleştirdiği medrese örnekleri bilinmektedir.⁴ Bu tür örneklerde hücreler avlunun iki uzun kenarında ya da bir uzun, bir kısa kenarı üzerinde yer almaktadır. *Yolpınar-Suluova Kasım Bey Medresesi* (1463-64)⁵, *Bursa Eyne Bey Medresesi* (14.yy.sonları)⁶,

2 Kitabenin tam metni şöyledir:

قاسم ابن يوسف ابن اورن بنا
هذه الدار القوام ابقا
من عباد الله فيه خالصاً
جاء تاريخه الى خير البنا

3 Bilgi için bk. Kuran 1969; Kuran 1979; Nayır 1980; Bilge 1984.

4 Örneklerle ilgili ayrıntılı bir değerlendirme için bk. Demiralp, 1999, 210.

5 Ayverdi 1973, 281; Baltacı 1976, 571.

6 Ayverdi 1973, 443.

Manisa Sinan Bey Medresesi (15. yy. ortaları)⁷ ve *Tire Molla Arap Medresesi*'nde (1491-92)⁸ öğrenci hücrelerinin avlunun karşılıklı uzun kenarları üzerine; *Amasya Ayas Ağa Medresesi* (1494-1495)⁹ ile *Hereke (Düzce) Köyü Medresesi*'nde avlunun bir uzun, bir kısa kenarı üzerine yerleştirildiği görülmektedir. Tire Molla Arap Medresesi ile Hereke Köyü Medresesi'nde, ana eyvanın olması gereken girişin karşısındaki cepheye bir cami inşa edilmiştir. Hereke Köyü Medresesi'nde, medrese inşaatının planlandığı tarihte caminin mevcut olduğu, bu nedenle dersane mekanı olarak caminin kullanıldığı düşünülebilir.

Kitabesine göre, caminin 1489 tarihinde inşa edildiği bilindiğine göre, medresenin camiden kısa bir süre sonra, 15. yüzyıl sonları ile 16. yüzyılın başlarında inşa edilmiş olabileceği söylenebilir.

Olası Restorasyon Çalışmaları İçin Öneriler

1- Medresenin kuzeybatı köşesine yerleştirilen beşik tonozlu giriş eyvanı, günümüze ulaşan duvar dokusu ve mimari elemanlara ait izler dikkate alınarak tamamlanabilir durumdadır. Eyvan ile eyvan dip duvarı ve medrese ile eyvanın güneydoğu köşesi arasındaki bitişme çizgileri (dilatasyon), inşa evreleri hakkında bilgi verdiği için korunmalıdır.

2- Caminin kuzeydoğu köşesine yaklaşık 3 m uzaklıktaki paye, eski caminin son cemaat yeri örtüsünü taşıyan payelerden biri olmalıdır. Caminin kuzeyinde yapılacak kazı çalışmalarıyla diğer payelere ait izlerin tesbit edilebilmesi muhtemeldir. (*Şek. 3*) Bu tür bir çalışmanın, son cemaat yeri ve caminin boyutları konusunda önemli ipuçları vereceği muhakkaktır.

3- Revakın yıkılmış olan kubbeleri, sağlam olanlar ile aynı özelliklere sahiptir. Dolayısıyla, sağlam olan kubbeler örnek alınarak, aynı malzeme ile günümüze ulaşmamış olanların yeniden inşası mümkündür.

4- Avluda ve yapının çevresinde, atıl durumda sütun parçaları ile sütun başlıkları ve altlıkları dikkat çekmektedir. (*Fot. 22, 23*) Bunlar revakın yıkılan kısımlarına ait olmalıdır. Sağlam olanların restorasyon sırasında kullanılmasının uygun olacağı kanısındayız.

5- Dışarıya açılan pencerelerin tamamı örülerek kapatılmış durumdadır. Pencerelerin kemerleri ve genişlikleri duvar içerisinde, büyük ölçüde izlenebilmektedir. Açıklıkların yüksekliği tam olarak algılanamamakla birlikte, sonradan yapılan dolgunun kaldırılması sırasında açığa çıkacağı anlaşılmaktadır. Dikdörtgen şekilli pencerelere ait izler, açıklıkların birer atkı taşına sahip olduğu ve bugün duvar içinde izlenebilen tuğla kemerler ile atkı taşı arasının orijinal dolgu olduğu kanısını uyandırmaktadır. Nitekim, planda 6, 7, 8, 9 numara ile işaretlenen mekanların revaka açılan pencerelerinin de aynı

7 Emecen 1989, 107.

8 Aslanoğlu 1978.

9 Baltacı 1976, 84.

Fot. 22: Atıl durumdaki sütun başlıkları.

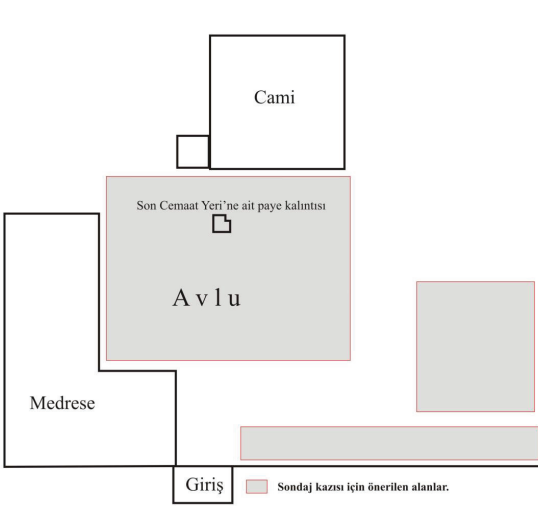

Fot. 23: Sağlam durumdaki sütun başlıkları.

düzene sahip olduğu görülmektedir. (Bk. Şek. 2) Dolayısıyla dışarıya açılan pencerelerin onarımı sırasında, revaka açılan pencerelerin düzeni örnek alınabilir.

6- Medrese, bugünkü haliyle “L” şekilli bir plan şemasına sahiptir. Avlu girişinin, medresenin kuzey kanadının batı ucunda yer alması, giriş mekanının batısında da medrese hücrelerinin bulunabileceği izlenimi uyandırmaktadır.¹⁰ Bu durumun tespiti için, batı kanat üzerinde sondaj kazısı yapılması isabetli olacaktır. (Şek. 3)

7- Bugün, avlunun zemini bir miktar yükselmiş durumdadır. Anadolu’da inşa edilmiş pek çok medresenin avlusunda bir fiskiye havuzu yer almaktadır. Avlu zemininin ve eğer varsa havuzun tespiti için sondaj kazısı yapılması yararlı olacaktır. (Şek. 3)

Şek. 3: Sondaj kazısı için önerilen alanlar.

¹⁰ Bu noktada, bazı detaylara da dikkat çekmekte yarar vardır: Sözkonusu giriş eyvanının medreseye sonradan bitleştirilmiş bir birim olduğuna işaret eden bitişme çizgileri farklı inşa evrelerine delil sayılabilir. Öte yandan, giriş eyvanının batı cephesi üzerinde herhangi bir iz bulunmaması, eyvan mekanının batı yönünden başka birimlerle birleştiği ihtimalini zayıflatmaktadır.

KAYNAKÇA

- Aslanoğlu, İ. (1978), *Tire'de Camiler ve Üç Mescid*, Ankara.
- Ayverdi, E., H. (1966), *İstanbul Mimari Çağının Menşei Osmanlı Mimarisinin İlk Devri 630-805 (1230-1402)*, C.I, İstanbul.
- Ayverdi, E., H. (1973), *Osmanlı Mimarisinde Fatih Devri 855-886 (1451-1881)*, C.III, İstanbul.
- Ayverdi, E., H. (1974), *Osmanlı Mimarisinde Fatih Devri 855-886 (1451-1881)*, C.IV, İstanbul.
- Baltacı, C. (1976), *XV – XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri – Teşkilat, Tarih*, İstanbul.
- Bilge, M. (1984), *İlk Osmanlı Medreseleri*, İstanbul.
- Demiralp, Y. (1999), *Erken Dönem Osmanlı Medreseleri (1300-1500)*, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Emecen, F. (1989), *XVI. Asırlarda Manisa Kazası*, Ankara.
- Kılıççı, F. (1992), *Seferihisar Hereke (Düzce) Köyü'ndeki Türk Devri Eserleri*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Lisans Tezi, İzmir.
- Kuran, A. (1969), *Anadolu Medreseleri I*, Ankara.
- Kuran, A. (1979), On Beşinci ve On Altıncı Yüzyıllarda İnşa Edilen Osmanlı Külliyelerinin Mimari Esasları Konusunda Bazı Görüşler, *I. Milletlerarası Türkoloji Kongresi (İstanbul, 15-20. X. 1973) Tebliğler*, İstanbul, 795-813.
- Nayır, A. Z. (1980), *İstanbul Medreseleri – Koruma ve Çağdaş Kullanım Açısından Bir Değerlendirme*, İTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınlanmamış Doçentlik Tezi, İstanbul.
- Tümöz, F. (1987), *Seferihisar – Düzce Köyü Tarihi Çevre Aaştırması, Anıtların Belgelemesi ve Koruma Önerileri*, Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Bölümü Restorasyon Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.